

5. Uitgebreide soortsbespreking.

5.1 Noordse Stormvogel - *Fulmarus glacialis*

Met een totaal van 17517 vogels en een uurgemiddelde van 8.51 exx./uur versloeg de Noordse Stormvogel alle voorgaande jaren. Van dit totaal werd echter 57% op één dag gezien. Deze dag buiten beschouwing latend, vertoonde naj.85 zo ongeveer het zelfde beeld als de 2 voorgaande najaren. In juli en aug werden regelmatig stormvogels gezien, in de eerste week van sept (zie fig. 5.1) werden, evenals in naj.83 & naj.84, zeer grote aantallen gezien bij harde tot stormachtige aanlandige wind:

6-9 Tex(5 hr) 2 Z, 359 N.

Hbz(11hr) 22 Z, 2370 N, 30 tp.

Castr(7 hr) 5 Z, 178 N.

7-9 Tex(5½ hr) 12 Z, 1362 N.

Hbz(13 hr) 4 Z, 1164 N.

Castr(6 hr) 2 Z, 124 N.

Tot de derde week van sept bleef de Noordse Stormvogel een regelmatige verschijning, maar wel in geringe aantallen. In de laatste week van sept en de gehele maand okt werd de soort alleen nog in Wd gezien met enige regelmaat, maar ook hier in zeer kleine aantallen. De maand nov zou echter, naast vele andere zeevogels, zeer veel Noordse Stormvogels te zien geven. In de eerste 10 dagen van nov werden regelmatig 10-tallen vogels per dag gezien; enkele uitschieters:

2-11 Hbz(6 hr) 1 Z, 226 N.

7-11 Tex(3 hr) 198 Z.

10-11 Hbz(7 hr) 193 Z, 109 N.

Regelmatig werde hierbij Noordse Stormvogels van één van de donkere kleurfasen vastgesteld. Op 11 nov viel de ware uitschieter en werden ongekende aantallen Noordse Stormvogels gezien, nimmer hiervoor werd een zo groot aantal op één dag geteld als op deze dag aan de Hbz: in 10 uur werden 27exx. Z en 9299exx. N gezien. Op Tex werden in 4 uur 6 exx. Z en 590exx. N gezien. Deze influx beperkte zich kennelijk tot de Noord Hollandse kust, want op de diverse telposten in het zuiden en ook meer oostelijk in het Waddengebied werden slechts kleine aantallen waargenomen. Overigens zijn de aantallen Noordse Stormvogels in ZH altijd veel lager dan in de andere 2 deelgebieden (dit najaar 1 % van de vogels in ZH, tegenover 82% in NH en 17% in Wd).

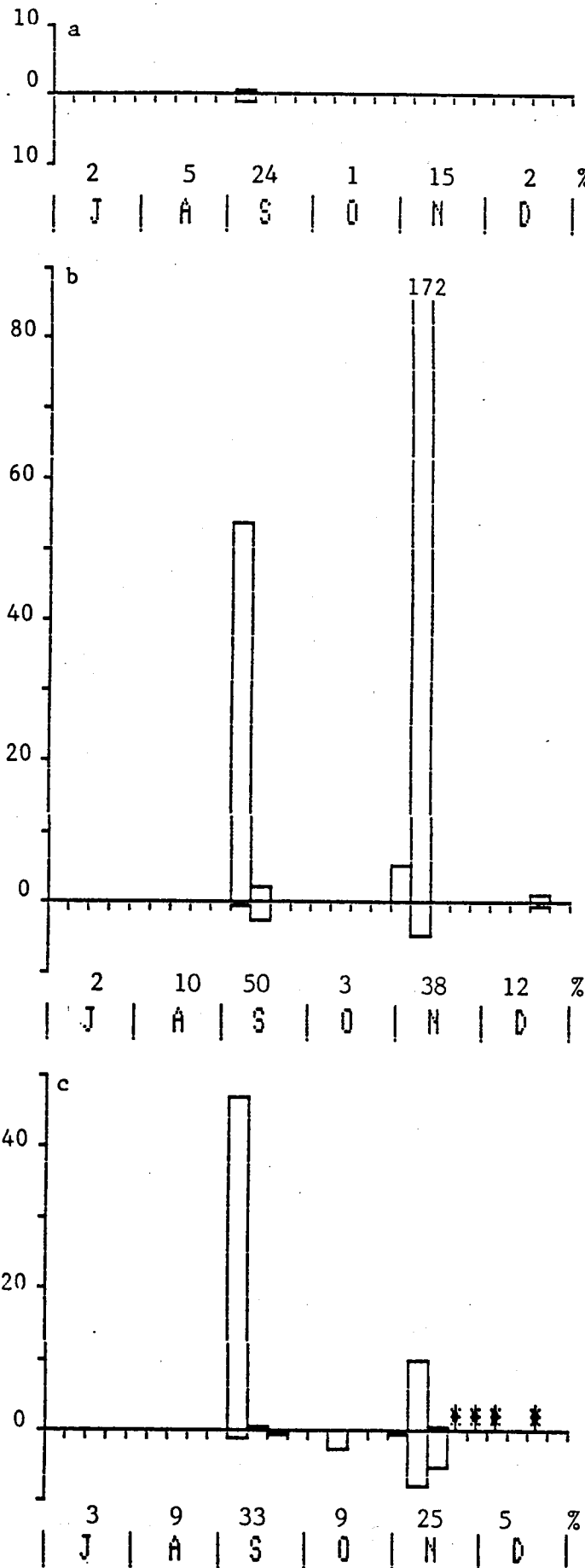
Opvallend was ook, dat een opmerkelijk hoog aandeel van de vogels, gezien op 11 nov, van de diverse gekleurde vormen gezien werd. Aan de Hbz was tegen de 20% van de vogels "gekleurd". Vervuit de meesten hiervan behoorden tot de dubbeldonkere vorm (90%). Dit duidt op een zeer noordelijke, arctische herkomst. Het exceptionele voorkomen van andere arctische broedvogels in deze periode, zoals Middelste en Kleine Jager, Kleine Alk, doet vermoeden dat de waargenomen Noordse Stormvogels door dezelfde extreme weersomstandigheden in het noorden onder onze kust gebracht zijn. Dat de zuidelijke Noordzee hierbij de zuidgrens was voor de Noordse Stormvogel blijkt wel uit het feit, dat aan de ZH-kust slechts enkele vogels gezien zijn.

Na 11 nov werden er zo af en toe tot in de laatste week van dec nog enkele Noordse Stormvogels gemeld.

(Leo Stegeman)

5.2 De Middelste Jager - *Stercorarius pomarinus*

De enorme aantallen zeevogels, die in het najaar van 1985 de Nederlandse kust passeerden, hebben deze herft voor zeetrekwaarnemers onvergetelijk gemaakt, maar de invasie Middelste Jagers was van zo'n unieke omvang, dat 1985 gerust het "jaar van de Middelste Jagers" genoemd mag worden. Begin nov werd duidelijk, dat een invasie op til was en in enkele weken tijd werden, verspreid langs de hele Nederlandse kust en diep in het binnenland, ettelijke duizenden Middelste Jagers gezien. Groepen verzwakte hielden zich op op het strand en vele tientallen exemplaren vonden op onze kust uiteindelijk de dood. Behalve dat de gebeurtenissen een unieke kans hebben geboden om deze doorgaans vrij zeldzame jagersoort in ons land beter te bestuderen, heeft deze invasie ook vele vragen opgeroepen: -komen invasies van dergelijke omvang vaker voor?

Figuur/ Figure 5.1
(zie hoofdstuk 7/ see chapter 7)

Noordse Stormvogel - *Fulmarus glacialis*

- a. Zuid Holland & Zeeland
- b. Noord Holland
- c. Waddengebied

- welke rol spelen de weersomstandigheden bij het optreden van dergelijke invasies?
- wat was in dit geval de belangrijkste oorzaak?
- waar kwamen de jagers vandaan?
- hoe verloopt de trek van de Middelste Jager door het Noordzee-gebied (of door West-Europa) normaliter?
- wat is de oorzaak van de omvangrijke sterfte geweest?

Het voorkomen van de Middelste Jager in de herfst van 1985.

Van juli t/m sept was het voorkomen van de Middelste Jager niet ongevoel. Verspreid over de gehele kust werd zo nu en dan een exemplaar waargenomen. Ook in okt was er voor niemand aanleiding om nadrukkelijker naar deze soort te kijken, al werden er, de buitengewoon kalme weersomstandigheden in aanmerking genomen, achteraf gezien vrij veel waargenomen (totaal 55 exx.). De 10 exx., die op 28 okt op Tersch werden gezien (nog steeds bij tamelijk rustig weer) zijn de eerste tekenen van de invasie.

Begin nov volgden de gebeurtenissen elkaar vlug op. Op 2 nov worden in Wd, NH en ZH resp. 127, 43 en 266 jagers gezien. Er bestaat zeer grote verwarring ten aanzien van de soorten. In Wd worden vooral Middelste Jagers gezien, terwijl in NH en ZH de aantallen Kleine Jagers (*Stercorarius parasiticus*) duidelijk groter zijn. Opvallend groot is het aantal ongedetermineerde jagers op de meeste tel-posten. Op 3 nov was het aantal jagers, maar niet de verwarring met betrekking tot de juiste determinatie, weer wat kleiner. Een tweede golf volgt op 6 nov en is nu aanleiding voor groot alarm. In de verschillende kustgedeelten (Wd, NH & ZH) worden nu resp. 10, 215 en 382 jagers waargenomen. De stroom houdt nog een dag langer aan en op 7 nov worden resp. 32, 408 en 351 jagers geteld. Wanneer we de determinaties van de verschillende posten vergelijken, blijkt er grote onenigheid te bestaan. Het is niet interessant om hier in detail op deze problematiek in te gaan (wellicht aardig om in de toekomst het determineren van jagers eens door te spreken), de trend was: steeds meer mensen besloten de jagers als Middelste Jagers op te schrijven en alleen het tijdstip, waarop men overstag ging, was verschillend. Ongetwijfeld hebben telefoontjes 's-avonds (tussen posten onderling) aan dit proces bijgedragen.

Middelste Jagers bleven buitengewoon talrijk de daaropvolgende week en de laatste grote golf werd waargenomen op 11 nov met resp. 66, 318 en 412 jagers. Inmiddels waren ook grote aantallen op het strand gearriveerd en konden de Middelste Jagers veel beter bekeken worden. Tot in maart 1986 werden hier en daar Middelste Jagers op de kust gezien. In havens en op opgespoten terreintjes werden slaapplaatsen gevonden en zo ebde de invasie langzaam weg.

Middelste Jagers?

Een belangrijk punt, alvorens de invasie verder te onderzoeken, is de vaststelling om welke soort het ging. Een invasie Middelste Jagers of een invasie Middelste én Kleine Jagers, dat maakt verschil. De Middelste Jager is een soort van het hoge noorden (de dichtstbijzijnde broedgebieden zijn te vinden in Arctisch Rusland), die voor een goed broedsucces in hoge mate afhankelijk is van het voorkomen van zijn voornaamste prooi: de Lemming *Lemmus lemmus*. Het gevolg is een geweldig fluctuerend broedsucces (Maher, 1974). De Kleine Jager is veel afhankelijk van één bepaalde prooi-soort en heeft vele kolonies op betrekkelijk geringe afstand van ons land.

In nov zijn de aantallen Kleine Jagers normaliter erg klein geworden (Camphuysen & Van Dijk, 1983) en wanneer de geclaimde 10-tallen (tot meer dan 100) Kleine Jagers op één dag juist zouden zijn, is er sprake van een ongekennde golf, die de omschrijving "invasie" verdient. In de figuren 5.2.1- 5.2.4 is het in 1985 gevonden uurgemiddelde vergeleken met de "normale" situatie (gebaseerd op de gegevens uit de jaren 1972-84), voor zowel de Kleine als de Middelste Jager. Wanneer de determinaties allen juist verricht zijn, is er sprake van zowel een Middelste - als een Kleine Jager-invasie. Alle ge-

vallen, die nagecheckt konden worden (foto's, vondsten, beschrijvingen) wijzen echter op het tegendeel en ook een vergelijking met waarnemingen uit de ons omringende landen wijst er op dat de determinaties van grote aantallen Kleine Jagers, gedurende de eerste dagen van november, op een collectieve dwaling moeten hebben berust (Camphuysen & Van IJzendoorn, in prep.). Om een idee te hebben van de waargenomen aantallen Middelste Jagers langs de Nederlandse kust is het daarom verstandig om vanaf 1 nov 1985 tot 20 nov 1985 alle "kleine" jagers (Middelste, Kleine, ongedetermineerde) mee te tellen.

Tijdstip en omvang van de invasie.

Het tijdstip van de invasie is niet verrassend. Bij de najaarstrek van de Middelste Jager zijn een tweetal trekgolven te onderscheiden: in sept (met veel volwassen vogels) en eind okt-nov (met vooral grote aantallen jonge vogels; zie Camphuysen & Van Dijk, 1983). Vooral nov is, feitelijk omdat de aantallen jagers van de andere soorten nu belangrijk kleiner zijn geworden, een maand, die bekend staat om zijn Middelste Jagers (cf. Wallace & Bourne, 1981).

Wel zeer bijzonder was de omvang van de invasie. Omdat de zeetrekwaarnemers met een groot aantal, soms dicht bij elkaar gelegen, tel-posten werken, is het niet goed mogelijk een precieze schatting te geven van het aantal Middelste Jagers. Dubbeltellingen zullen óók op één enkele post zijn voorgekomen, wanneer jagers zowel noord- als zuidwaarts passeerden. Niettemin is een poging gedaan het aantal jagers te schatten. Waarschijnlijk hebben deze herfst 2-3.000 Middelste Jagers ons land aangedaan (Camphuysen & Van IJzendoorn, in prep.). Wanneer we ons realiseren, dat het hoogste seizoens totaal in de jaren 1972-84 niet meer dan 207 exemplaren betrof (1983, Schekkerman, 1985), wordt eens te meer duidelijk, dat het hier een uitzonderlijk incident betrof.

Precedenten.

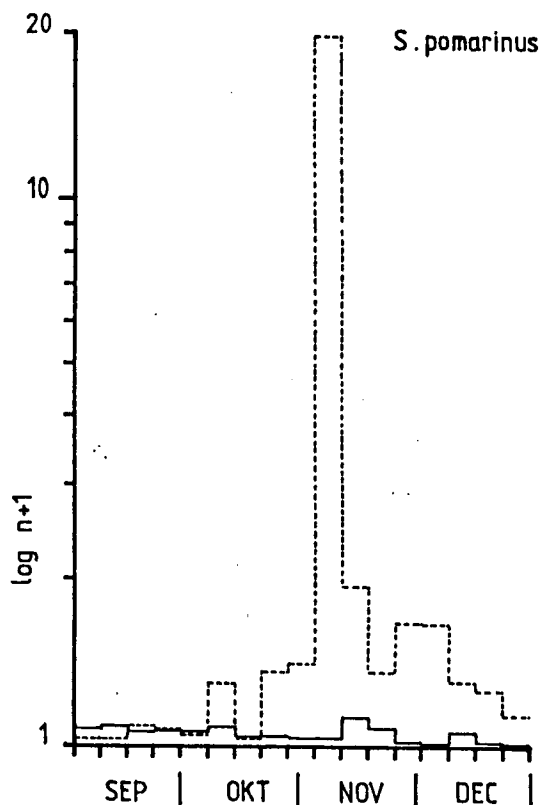
De eerste vraag, die opkomt, luidt: komen dergelijke invasies vaker voor? Hiertoe werd een uitvoerig literatuuronderzoek gepleegd, waarbij getracht werd alle publicaties (tenminste uit de Europese literatuur) vanaf de helft van de vorige eeuw (het begin van "Zoological Records") na te pluizen. Middelste Jager-invasies blijken een zeer bekend verschijnsel, waarvan vele details gepubliceerd werden. De Middelste Jager is voor de meeste vogelaars een "gewilde" soort die, omdat het voorkomen zo onregelmatig is, in de literatuur ongetwijfeld meer aandacht heeft gekregen dan menige andere soort. Tientallen "losse waarnemingen" hebben door de jaren heen geleid tot evenzovele artikeltjes of mededelingen in de verschillende tijdschriften.

Belangrijke invasies zijn geweest:

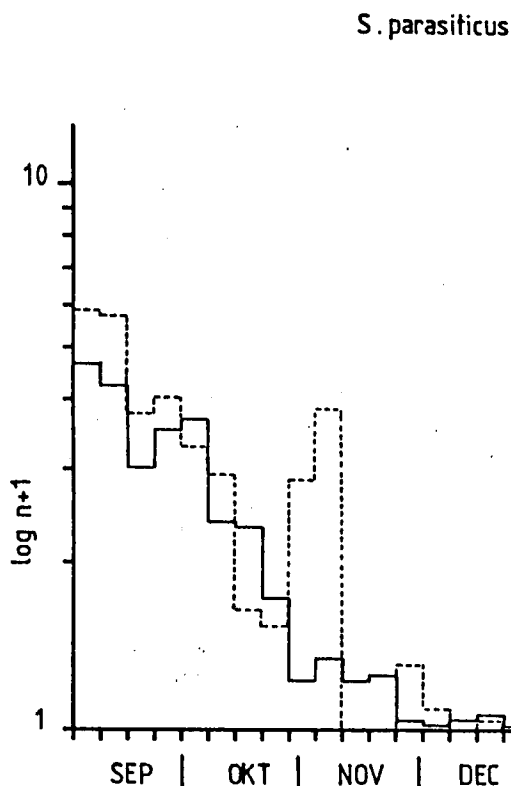
- okt 1862, Ierland (Kennedy et.al., 1954)
- okt 1879, Britse Eilanden, (Nelson, 1880a; Nelson et.al., 1907)
- okt 1880, Yorkshire (Nelson, 1880b)
- okt 1901, Finland, Britse Eilanden (Nelson et.al., 1907; Glutz & Bauer, 1982)
- okt 1903, Nederland, Britse Eilanden (Snouckaert, 1908; Nelson et.al., 1907)
- herfst 1912, West-Europa (Kuschert, 1981; Snouckaert, 1913; Christoleit, 1912; Haftorn, 1971)
- herfst 1926, Denemarken (Salomonsen, 1953; 1963; Haftorn, 1971)
- herfst 1928, Denemarken (Salomonsen, 1953; 1963)
- herfst 1946, Denemarken (Salomonsen, 1953; 1963)
- okt 1970, Noordzee (Oliver & Davenport, 1970)
- herfst 1976, West-Europa (Seitz & Von Wicht, 1980)
- zomer 1979, Helgoland (Kuschert, 1981; Meier, 1983; Schmid & Grossman, 1985)

Voorts noemen de verschillende handboeken nog diverse invasies, die steeds van elkaar worden overgeschreven, maar waarvan in de literatuur weinig blijkt (bv. Scandinavië 1834, 1837, 1874,

NOORD - HOLLAND

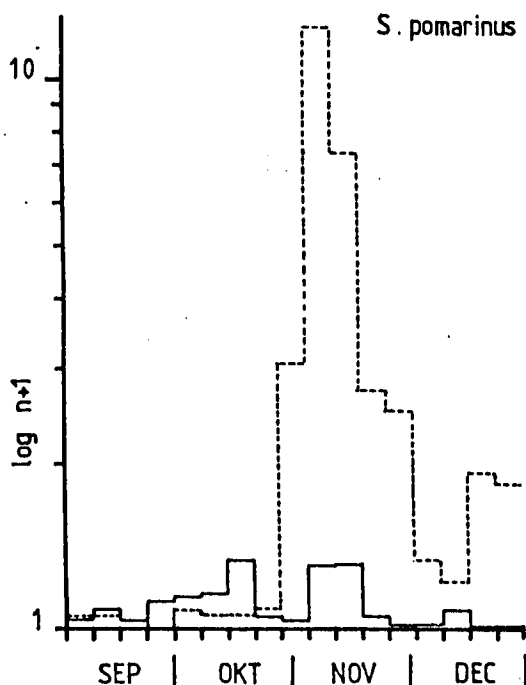

Figuur 5.2.1 Uurgemiddelde van de Middelste Jager per week in het najaar (september-december), zoals verwacht op grond van telresultaten in de jaren 1972-84 (gesloten lijn, $n=255/4376$ uur) en zoals vastgesteld in 1985 (stippellijn, $n=1113/521$ uur) aan de Noordhollandse kust. Archief CvZ, uitzetting log $n+1$.

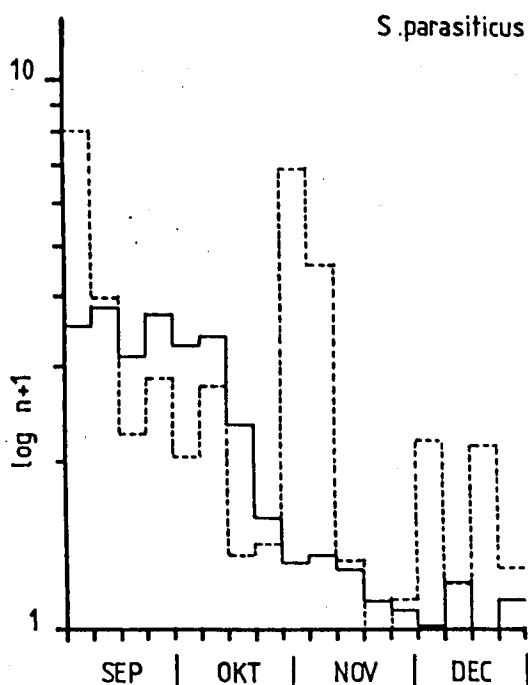

Figuur 5.2.2 Uurgemiddelde van de Kleine Jager per week in het najaar (september-december), zoals verwacht op grond van telresultaten in de jaren 1972-84 (gesloten lijn, $n=6740/4376$ uur) en zoals vastgesteld in 1985 (stippellijn, $n=1100/521$ uur) aan de Noordhollandse kust. Archief CvZ, uitzetting log $n+1$.

ZUID - HOLLAND

Figuur 5.2.3 Uurgemiddelde van de Middelste Jager per week in het najaar (september-december), zoals verwacht op grond van de telresultaten in de jaren 1972-84 (gesloten lijn, $n=794/6782$ uur) en zoals vastgesteld in 1985 (stippellijn, $n=1173/469$ uur) aan de Zuidhollandse kust. Archief CvZ, uitzetting log $n+1$.

Figuur 5.2.4 Uurgemiddelde van de Kleine Jager per week in het najaar (september-december), zoals verwacht op grond van de telresultaten in de jaren 1972-84 (gesloten lijn, $n=10415/6782$ uur) en zoals vastgesteld in 1985 (stippellijn, $n=1202/469$ uur) aan de Zuidhollandse kust. Archief CvZ, uitzetting log $n+1$.

1876-77, Finland 1906, Silezië 1935 (Haftorn, 1971; Glutz & Bauer, 1982; Lippens & Wille, 1972), met als belangrijkste kenmerken: erg lang geleden, erg vreemde plaatsen, geen bronvermeldingen).

De meeste van deze invasies zijn terug te voeren tot "meer vogels dan gebruikelijk". Echt bijzonder was de influx van 1879 en bij nadere vergelijking bleek dat alleen deze invasie kan wedijveren met wat in 1985 gebeurd is. Glutz & Bauer (1982) schrijven: "Zwischen 7. und 19. Oktober 1879 strandeten in bisher einzigartiger Massierung 5000-6000 Spatelraubmöwen... an der Küste von Yorkshire (Nelson 1907, Sharrock 1970)". Wanneer we de oorspronkelijke bronnen raadplegen, blijkt dit enigszins overdreven te zijn, waarschijnlijk als gevolg van het wat letterlijk vertalen van het woord "wreck" (gebruikt door Sharrock, 1970).

De wat verwarrende berichten, die direct na de influx van 1879 werden gepubliceerd (Backhouse, 1880; Gurney, 1880; Gatcombe, 1880; Mathew, 1880; Nelson, 1880a; Smith, 1880) zijn duidelijk samengevat in de publicaties van Nelson et. al. (1907) en Baxter & Rintoul (1953). De eerste helft van okt werden al op vele plaatsen Middelste Jagers gezien (of liever gezegd: geschoten). Een trip op zee leverde dan al diverse groepjes en op 8 okt 1879 een dagtotaal van 50 exemplaren op (Nelson et. al., 1907). Een storm op 14 okt bracht ongekende aantallen voor de kust. Duizenden jagers vlogen langs (naar schatting 5-6000 exemplaren) en grote aantallen werden neergeschoten of landden op de kust, kennelijk uitgeput door de storm. Ook op 15 okt van dat jaar werd nog steeds sterke trek waargenomen en tot 28 oktober was de soort belangrijk algemener dan normaal. De hele winter door werden nog achtergebleven exemplaren op de Britse eilanden waargenomen (Baxter & Rintoul, 1953). De invasie werd langs vrijwel de gehele Britse oostkust opgemerkt en vele honderden vogels moeten zijn geschoten of anderszins bemachtigd. De oorzaak is nooit duidelijk geworden, maar Nelson et. al. (1907) noemen de storm (ofschoon er al enige weken jagers gezien werden) en de dat jaar exceptioneel talrijke Haring *Clupea harengus* als mogelijke factoren.

De invasie van 1879 is de enige, die qua omvang vergelijkbaar is met die van 1985. Een belangrijk verschil is de tijd van het jaar en het in 1879 overheersende aantal adulte vogels (zie onder).

De rol van de weersomstandigheden.

Zowel in 1879 als in 1985 werden de grootste aantallen Middelste Jagers bij (aanlandige) storm waargenomen. Op zich is dit niets verwonderlijks, want we weten al jaren, dat de meeste zeevogels bij harde aanlandige wind binnen gezichtsafstand van de kust komen (Camphuysen & Van Dijk, 1983; Jansen, 1981; Wallace & Bourne, 1981). Niettemin putten vele auteurs, die zich hebben neldast met het beschrijven en verklaren van zeevogelinvasies en "wrecks", zich doorgaans uit met meteorologische bespiegelingen. De achterliggende gedachte is steeds, dat het weer dermate slecht was, dat de vogels gegrepen en van de oceaan in de Noordzee geslingerd werden. Het is geenszins de bedoeling te generaliseren, maar zeker in het 1985-geval kunnen de depressies in november geen rol van betekenis bij de invasie als zodanig gespeeld hebben. Immers, reeds in okt, toen er sprake was van uitzonderlijk rustig weer in het gehele Noordzeegebied, had de invasie reeds een aanvang genomen. Grote groepen Middelste Jagers werden al vanaf half okt bij vissersboten in de noordelijke Noordzee aange troffen en ook hier en daar aan de kust werden al merkwaardig grote aantallen geteld (Malling Olsen, Heubeck, Størkersen en Benn, allen in litt., Dawson & Allsopp, 1986). Het lijkt er sterk op, dat de nov-stormen niet veel meer (of minder) hebben veroorzaakt dan dat de boel in beweging kwam en de jagers trachtten de Noordzee via het Kanaal weer te verlaten. Dankzij de wind kwamen in Nederland aantallen binnen gezichtsafstand van de kust, die anders op te grote afstand of wellicht in de westelijke helft van de Zuidelijke Noordzee, zouden zijn gepasseerd. De stormen, hoe hevig misschien ook, zijn beslist niet de oorzaak van de invasie in de Noordzee geweest.

Verdere karakteristieken van de invasie in 1985.

Om dichter bij de beantwoording van de vraag naar het waarom van deze invasie te komen, zijn veel meer gegevens nodig. Hoe was de leeftijds-samenstelling, de fysieke conditie en hoe was het gedrag van de jagers ten tijde van de invasie. Het is duidelijk, dat zeetrekgegevens alleen nu niet meer toereikend zijn. Camphuysen & Van IJendoorn (in prep.) verzamelden ook waarnemingen van niet-zeetrekters en via het netwerk van het Nederlands Stookolieslactof-fer-Onderzoek kwamen veel gegevens van gestrande vogels binnen. Binnenkort zullen de resultaten van dit werk gepubliceerd worden en dit is dan ook niet de plaats om hierop in detail in te gaan (Camphuysen & Van IJendoorn, in prep.; Camphuysen, in prep.). Bestudering van het door de CvZ verzamelde materiaal leverde echter het volgende op:

Van 2325 genoteerde Middelste Jagers in nov 1985 werden 274 exemplaren als "adult lichte fase" genoteerd (15%; n=1826), 11 als "adult donkere fase" (0.6%) 1541 als "onvolwassen" (84.4%) en bij de resterende 499 vogels werd niets vermeld. Spoedig bleek dat er, behalve dat er problemen waren bij de soortbestemming, ook grote moeilijkheden waren bij de leeftijdsdeterminaties. Om die reden zijn de door sommige waarnemers als "juveniel" genoteerde vogels opgeteld bij de "onvolwassen" exemplaren. Eén ding is zonneklaar: adulte vogels waren sterk in de minderheid en naar schatting 75 of 80% van de vogels was waarschijnlijk in het eerste levensjaar.

Discussie.

Met de invasie van 1985 zijn we geconfronteerd met een fenomeen, dat al ruim een eeuw bekend was. Vergelijking met oude gegevens maakt duidelijk, dat we te maken gehad hebben met één van de grootste invasies van de Middelste Jager in West-Europa in dit tijdsbestek en zeker met de meest omvangrijke sinds 1879. Een grondige studie van een veel grotere hoeveelheid gegevens, dan hier gepresenteerd is, zal nodig zijn om de vraag naar het waarom van deze invasie(s) te beantwoorden. De door zeetrekwaarnemers gevonden leeftijdsverdeling wijst echter al een bepaalde kant op: jongenproductie. Het enorme aandeel onvolwassen vogels (navraag leverde op, dat veelal 1^e kalenderjaar bedoeld werd) doet vermoeden, dat het broedsucces uitzonderlijk goed geweest is in 1985. Helaas zijn de broedgebieden van de Middelste Jager geen gebieden, die veelvuldig door ornithologen bezocht worden en hun ligging (Arctisch Rusland) maakt dat ook maar weinig gegevens boven water te halen zijn. Een intrigerende vraag blijft dan: is een exceptioneel broedsucces alléén voldoende om een "goed" jaar (lees: veel vogels bij de najaarstrek) in de Noordzee tot gevolg te hebben, of zijn de vogels massaal van hun koers afgeweken. Daarvoor zullen we moeten weten hoe de trek van deze soort normaal verloopt en hier blijkt alweer een leemte in onze kennis. Niet alleen zijn de beschrijvingen van de (najaars-) trek van de Middelste Jager uiterst summier in beide handboeken, ze zijn bovendien grotendeels met elkaar in tegenspraak (Cramp & Simmons, 1983; Glutz & Bauer, 1982). Door het vergelijken van grote aantallen verslagen en artikelen, waarin de trek langs de kust wordt besproken over een reeks van jaren en voor een groot aantal (Noordzee-)landen, wil ik gaan proberen de "normale" doortrek langs of door West-Europa en het Noordzeegebied te analyseren. Misschien weer een stap in de ontrafeling van het probleem.

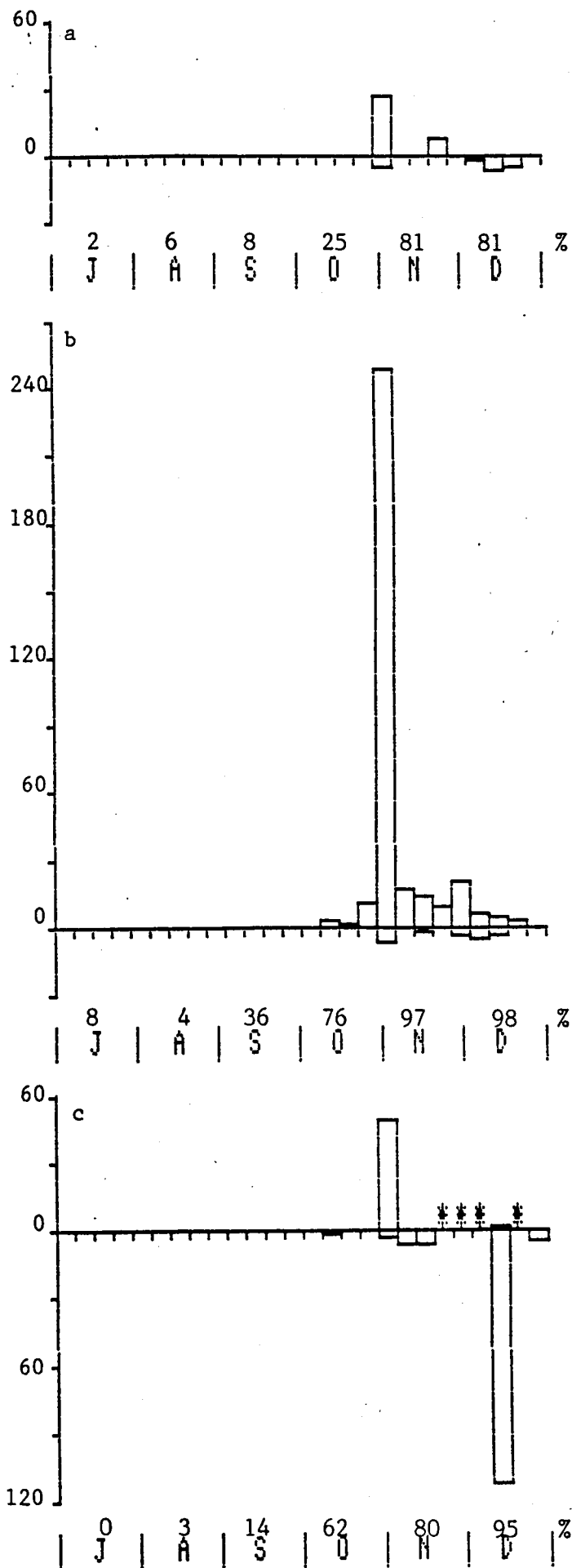
Bij het onderzoek naar het "hoe en waarom" van de invasie Middelste Jagers waren veel gegevens en ook de medewerking van velen nodig. Mijn dank gaat uit naar de zeetrekters, die bereid waren hun gegevens sneller dan gebruikelijk in te sturen en bij deze mijn welgemeende excuses voor het nog steeds niet verschijnen van een af-

gerond verslag van de invasie. Waardevol waren de discussie en/of samenwerking met Edward van IJzendoorn, Ko de Korte en Henk Sandee. Klaus Malling Olsen, Stuart Benn, Peter Boesman, Martin Heubeck, Mats Peterz, Henrik Skov en Antonio Teixeira stuurden waardevolle gegevens.
(Cees J. Camphuysen)

5.3 Alk/ Zeekoet - *Alca torda*/ *Uria aalge*

Zoals al van zoveel zeevogels is vermeld, liet naj.85 ook van alkachtigen ongehoord grote aantallen zien. Met een totaal uurgemiddelde van 10.6 alk/zeekoeten per uur, werd het record van vorig najaar met bijna een factor 3 vermenigvuldigd (vgl.fig.5.3.1). Zoals gebruikelijk bij alkachtigen werden de grootste aantallen vastgesteld in NH (71% van het totaal, n=21.766), gevolgd door Wd (19%) en ZH (10%). In totaal werd dit najaar 9% van de waargenomen vogels op soort gedetermineerd; 98% hiervan bleek uit Zeekoeten te bestaan en slechts 2% uit Alken (n=1751). Ofschoon ook in andere jaren de Zeekoet vrijwel altijd in meerderheid was (de enige uitzondering wordt gevormd door herfst 1975), lag het aandeel Zeekoeten in 1985 hoger dan ooit tevoren (fig.5.3.2). Fig.5.3.2 laat bovendien zien, dat vóór 1980 het aandeel Zeekoeten fluctueerde tussen 55 en 65%, terwijl vanaf dat jaar dit aandeel toenam tot 80 à 90%. Dit suggereert, dat de toename in aantallen alk/zeekoeten voor onze kust sinds herfst 1980 vooral voor rekening komt van de Zeekoet. Twee factoren manen echter tot voorzichtigheid bij deze suggestie. In de eerste plaats was het aandeel gedetermineerde alk/zeekoeten vrijwel alle jaren slechts 6-12% van het totaal aantal waargenomen vogels (met als enige uitschieters tot boven de 15% de jaren van 1974, 1976 en 1977). Dit betekent mogelijk voor sommige jaren een te geringe steekproef om verantwoorde uitspraken op te kunnen baseren. In de tweede plaats mag niet uitgesloten worden geacht, dat in de jaren '70 vele waarnemers niet alleen te snel overgingen tot determinatie van langsvliegende alk/zeekoeten, maar bovendien ook te vaak Alken meenden te herkennen.

De enorme aantallen alk/zeekoeten van naj.85 werden vooral bereikt in periode 44 (29 okt-4 nov), toen maar liefst 73% (n=21766) van het totaal aantal geteld werd. Ofschoon in deze week slechts 6% van de vogels op soort werd herkend, doet het feit, dat 99% van de herkende vogels Zeekoeten betrof (n=1017), vermoeden, dat de bewegingen vrijwel uitsluitend op deze soort betrekking hadden. Met name op 2 en 3 nov werden in het NW van ons land zeer grote verplaatsingen van (voornamelijk) Zeekoeten gezien. De telposten Egmond, Hbz en Texel meldden het verbazingwekkende totaal van 10.446 vogels in 39 waarnemingsuren op deze twee dagen. Hierbij was het opmerkelijk, dat slechts 1-2% zuidwaarts vloog. Omdat op de oostelijke Waddeneilanden Terschelling en Schiermonnikoog, in 15 uur, slechts 112 vogels werden opgemerkt, die bovendien voor 82% westwaarts vlogen, doet het vermoeden zich voor dat de wateren ten NW van Texel het "doel" waren van deze massale verplaatsing. Ten zuiden van IJmuiden werden alleen vanaf de vooruitgeschoven telpost Westkapelle (alleen op 2 nov) en in Bloemendaal behoorlijke aantallen vastgesteld (resp. 52.5 en 42.0 vogels per uur). Ook deze alk/zeekoeten vlogen voornamelijk noordwaarts, richting Texel. Bij Scheveningen en Noordwijk zag men wel meer alk/zeekoeten dan normaal, maar toch lijkt het grootste deel van de vogels de bocht in de Hollandse kust afgesneden te hebben. Wellicht oefende het dit najaar massale voorkomen van jonge haring in de wateren bij Texel, behalve op de Jan van Gent *Sula bassana* (vgl. Leopold & Platteeuw, *in press.*), ook op Zeekoeten een grote aantrekkingskracht uit. Waarom nu juist op 2 en 3 nov een dergelijk omvangrijke influx plaats vond, blijft onopgehelderd. Men kan hooguit vermoeden, dat er sprake geweest kan zijn van een koerscorrectie na verdrijving van de goede voedselgebieden gedurende de depressie van 2 nov. In week 50 (10-16 dec) werd op Texel vrij sterke zuidwaartse trek vast-

Alk/ Zeekoet - *Alca torda*/ *Uria aalge*

a. Zuid Holland & Zeeland

b. Noord Holland

c. Waddengebied

Figuur/ Figure 5.3.3

(zie hoofdstuk 7/ see chapter 7)

gesteld (736 exx. in 7 uur). Deze bewegingen werden op de overige telposten niet opgemerkt. Mogelijk hebben in deze periode de meeste vogels de wateren ten NW van Texel verlaten (uitputting van de voedselbron?) om hun heil weer verder op zee te zoeken.

Voor een overzicht van het voorkomen van alk/zeekoeten langs de kust gedurende het hele najaar, zie fig.5.3.3.

Het is bekend, dat volwassen geslachtsrijpe Zeekoeten al voor de winter het volledig pracht-kleed ("zomerkleed") weer hebben aangenomen (Glutz & Bauer, 1982). Dit hangt ongetwijfeld samen met het al in oktober weer in bezit nemen van broedterritoria op de kolonies (Taylor & Reid, 1981). Zo zal dan ook, zeker vanaf okt, het kleed van een waargenomen Zeekoet een goede indicatie zijn van de leeftijd. We verwachten,

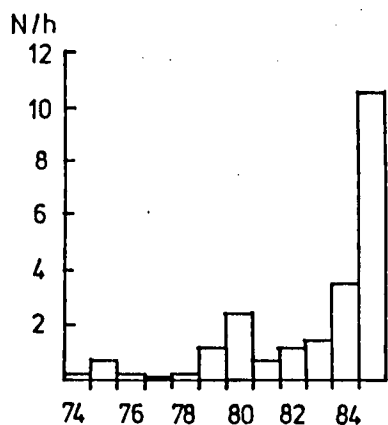

Fig.5.3.1. Gemiddeld aantal Alken en Zeekoeten per waarnemingsuur in de najaars-1985.

Fig.5.3.1. Average number of auks (Razorbill and Guillemot) per hour of observation in the autumns of 1974-1985.

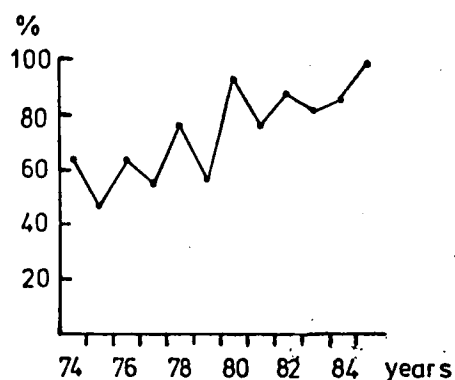

Fig.5.3.2. Percentage als Zeekoet gedetermineerde alk/zeekoeten in de najaars 1974-1985.

Fig.5.3.2. Percentage of auks identified as Guillemots during the autumns of 1974-1985.

dat winterkleed vogels dan voor het overgrote deel juveniel of onvolwassen zijn en dat zomerkleed vogels volledig geslachtsrijpe adulten zijn. Onder de vogels in winterkleed kunnen zich mogelijk enkele adulten ophouden, die pas later naar de kolonies terugkeren; vogels in zomerkleed zijn stellig allemaal adult. In naj.85 is door sommige waarnemers op de Waddeneilanden en in Noord Holland voor vele, als Zeekoet gedetermineerde, vogels ook opgegeven in welk kleed ze waren. Zo bleek liefst 94% van de vogels (n=230) in winterkleed te verkeren, terwijl slechts 6% het zomerkleed vertoonde. Dit suggereert sterk dat de overgrote meerderheid van de langs onze kust verschijnende Zeekoeten uit onvolwassen niet-broedende vogels bestaat, wat gezien onder andere de observaties van Taylor & Reid (1981) geen bevreesding mag wekken. Helaas is de steekproef te gering om uitspraken over het verloop in de tijd van de twee kleedtypes te doen. Het verdient echter zeker aanbeveling om in de toekomst bij

alle determineerbare Zeekoeten ook een vermelding van het kleed te geven (liefst onderscheiden in drie categorieën: winterkleed, overgangskleed en zomerkleed). Het feit dat vrijwel alle langsvliegende alk/zeekoeten Zeekoeten zijn, gecombineerd met het gegeven dat de vaststelling van het kleed veelal gemakkelijker is dan de soortsdeterminatie, maakt het wellicht zelfs lucratief om van alle alk/zeekoeten, waarbij het te zien is, te noteren in welk kleed ze zijn.

Van de Alk werden in totaal slechts 37 exemplaren herkend, gespreid over de gehele najaarsperiode (eind juli- half dec). In alle drie de deelgebieden werden vergelijkbare aantallen vastgesteld (Wd 12 exx., NH 14 exx. en ZH 11 exx.). Uiteraard is er over dergelijk geringe aantallen niets zinnigs te vermelden.

(Maarten Platteeuw)

5.4 Kleine Alk - *Alle alle*

Nog niet eerder in de geschiedenis van de CvZ zijn er zoveel Kleine Alken in één najaar gezien (n=181, vgl. met 198 exx. van 1974 t/m 1984; zie tabel 5.4.1).

'74	'75	'76	'77	'78	'79	'80	'81	'82	'83	'84	'85
87	9	10	8	1	19	11	10	19	17	7	181

Tabel 5.4.1 De aantallen Kleine Alken, gezien per najaar, van 1974-1985.

Table 5.4.1 The numbers of Little Auks, seen per autumn, during 1974-1985.

Alleen naj.74 is enigszins in staat vergelijkingsmateriaal te leveren: 28 & 29 okt 1974 leverden ten minste 81 exx. op, praktisch allen te Schiermonnikoog. Of we naj.74 nu wel of niet in de vergelijking betrekken, naj.85 was, voor Nederlandse begrippen, een zeer uitzonderlijk "invasie"-jaar, net zoals naj.74 dat was. Het is echter nodig de beperking "voor Nederlandse begrippen" toe te passen, daar de Kleine Alk een algemene overwinteraar is in de Noordzee, met name voor de Britse (Schotse) oostkust en tussen Noorwegen en Denemarken (Blake et.al., 1984; Danielsen et.al., 1986). Hoe groot de hiermee gemoeide aantallen werkelijk zijn, is voorlopig nog niet duidelijk, maar het betreft zeker, met enige regelmaat, vele duizenden exemplaren (Danielsen et.al., 1986; Camphuysen, in litt.). Het zal dus duidelijk zijn dat die kleine 200 exx., ongetwijfeld inclusief dubbeltellingen tussen de diverse telposten, hoe uniek ook voor Nederlandse begrippen, reeds op maar iets grotere schaal bekeken, niet veel meer dan een onbelangrijk randverschijnsel genoemd mogen worden, en, net zo als de alk/zeekoet in dit najaar, niet op dezelfde invasie-voet geplaatst mogen worden als de Middelste Jagers en de gekleurde Noordse Stormvogels. Dus terug naar ons eigen, kleine, "invasietje".

Van de 181 Kleine Alken is 23% in ZH gezien (45% vloog naar Z(W) en 12% verbleef tp.), 60% in NH (14% resp. 4%) en 17% in Wd (81% resp. 3%). De eerste vogels werden op 19 okt gezien: Schier 2 W. en Egmond 1 Z. Vervolgens duurde het tot 27 okt, toen de "invasie" "losbarste" in Wd en NH, en tot 2 nov in ZH. Tussen 27 okt en 13 nov zijn 152 Kleine Alken gezien (84% van het najaarstotaal), dus in zoverre viel deze "invasie" mooi samen met die van de Middelste Jager. Ook hier kunnen de nov-stormen niet als "verklaring" aangedragen worden, want van 27 okt t/m 1 nov (de eerste storm viel op 2 nov) werden al 23 exx. gemeld (19 exx. in NH, 4 exx. in Wd). De grote klap viel op 2 nov (13 exx. in ZH, 26 exx. in NH en 11 exx. in Wd), en ook 3 nov (5 exx. in ZH, 18 exx. in NH) en 11 nov (4 exx. in ZH, 16 exx. in NH en 1 ex. in Wd) leverden nog flinke aantallen op. In de periode 27 okt-13 nov werd de soort niet gezien op 30 okt, 5 nov en 8 nov; de overige dagen leverden tussen de 1 (6 nov) en 10 exx. (7 nov) op.

Na 13 nov werd de soort t/m 10 dec nog af en toe gezien, maar nog steeds aanzienlijk meer

dan in normale jaren:

18-11 Hbz 1 N.	29-11 Hbz 1 N.
19-11 Hbz 1 N.	6-12 Hbz 1 Z.
20-11 Hbz 2 N.	7-12 WestK 4 Z.
23-11 WestK 2 Z, 7 N, ltp.	10-12 Tex 3 Z.
25-11 Hbz 3 N.	

Kortom, een heel bijzonder Kleine Alken-najaar, waar echter, zonder er véél meer tijd en moeite in te steken, geen afdoende verklaring voor is aan te dragen. De veel hogere aantallen in het achterhoofd houdend, die 's-winters op korte afstand (Denemarken) van onze kust verblijven, lijkt het ook niet erg zinvol hier al te veel achter te gaan zoeken.

(Nick F. van der Ham)

5.5 Summary.

Autumn 1985 produced 17.517 Fulmars *Fulmarus glacialis* along the Dutch coast and so the largest number of birds ever observed in one single autumn (on average 8.51 birds per hour). 57% of the Fulmars was seen on one day (november 11th). Excluding this day, autumn 1985 did not differ significantly from the two preceding autumns, producing large numbers of Fulmars in the first week of september, mainly at Texel (Wd) and at Hbz and Castricum (NH). The first ten days of november again produced fairly large numbers, but on november 11th Hbz had 27 exx. flying southwards and 9299 exx. flying northwards in 10 hours and Texel came up with 6 exx. flying south- and 590 exx. flying northwards in 4 hours. Other stations more to the south or to the northeast failed to produce any exceptional numbers. November 11th was even more remarkable, when one considers that almost 20% of the birds was 'coloured' and therefore of very northernly, arctic, origins. It is suggested that the same (weather-) conditions, that caused the occurrence in the first half of november along the Dutch coast of species like Pomarine Skua *Stercorarius pomarinus* and Little Auk *Alle alle* in unusual large numbers, caused this influx of 'arctic' Fulmars as well.

Pomarine Skuas were found to be extremely numerous in november 1985. Exceptional passage was observed on 2 & 3, 6 & 7 and 11 november during strong westerly winds. Identification was very problematic at first and, esp. in the early days of the influx, large numbers of Arctic Skuas *Stercorarius parasiticus* were reported, presumably as a result of mis-identification. Pomarine Skua-influxes are well known events in literature. Several influxes are described with the influx of 1879 being the most impressive one. The 1985 influx may well have been the second largest invasion of this species into Western Europe during the last 150 years. What caused the 1985 influx is not very clear. Pomarines were already present in the North Sea, feeding around fishing fleets, in october, when the weather was very fine indeed. The stormy weather in november has certainly not been the cause of the influx, but may have contributed to the large passage-movements along the Dutch coast in november. The large number of juvenile skuas suggests an exceptional breeding succes in 1985. It is not known whether or not an invasion like this one can be explained by larger numbers as a result of good breeding succes or as a result of unusual migration-routes.

As with several other species of seabirds, autumn 1985 also produced exceptionally large numbers of auks (Razorbill *Alca torda* and/or Guillemot *Uria aalge*). The hourly mean was 10.6 (fig.5.3.1) and, as usual, most birds were seen in NH (71%; n=21.766). Practically all (98%) specifically identified auks were Guillemots. As can be seen from fig.5.3.2, the fraction of Guillemots among the identified auks has drastically risen since 1980, carefully suggesting that the recent increase in auk-numbers along the Dutch coast is wholly caused by an increase in the numbers of Guillemots. Most of the auks this autumn (fig.5.3.3) were seen between october 29th and november 4th, when 73% of the autumn-total was recorded: november 2nd & 3rd produced 10.446 auks in 39 hours at Egmond and Hbz (NH) and Texel (Wd); most other stations saw

no exceptional numbers. Since most (99%) birds flew northwards, it is suggested that the present phenomenon might be caused by birds, returning to favourable feeding grounds to the NW of Texel, after the nov 2nd storm caused them to drift southwards. The southward-movements, observed at Texel in the second week of december, might then be caused by these feeding grounds having become exhausted, and the birds leaving in search of new feeding grounds. As breeding plumage Guillemots, from october onwards, are known to be fully adult, plumage-notes have been investigated and suggest, very carefully, that most Guillemots along the Dutch coast are immature, non-breeding, birds. The number of observed Razorbills (n=37) was too small to even try to analyse the species' occurrence.

Also the Little Auk was seen in autumn 1985 in previously unrecorded numbers (n=181). Although this is unprecedented by Dutch standards, on an only slightly more encompassing scale such numbers are trivial, as the species is a rather common winterer in the North Sea, eg. near Denmark. 84% of the Little Auks was seen during the so-called invasion period, october 27th- november 13th. As with the Pomarine Skua, the storms in the first week of november can not be claimed as the 'cause' of this 'invasion' as the birds were already present in unusual numbers before the depressions reached the country. The Little Auk remained unusual 'common' from half november onwards, again as was the Pomarine Skua.

(Cees J. Camphuysen,
Nick F. van der Ham)

5.6 Literatuur.

- Backhouse, J. 1880. Skuas in Yorkshire. The Zoologist 1880: 21.
- Baxter, E. & Rintoul, L. 1953. The birds of Scotland. 2. Oliver & Boyd, Edinburgh.
- Blake, B.F., Tasker, M.L., Hope Jones, P., Dixon, T. J., Mitchell, R. & Langslow, D.R. 1984. Seabird distribution in the North Sea. Huntingdon, Nature Conservancy Council.
- Camphuysen, C.J. in prep.. Characteristics of Pomarine Skuas (*Stercorarius pomarinus*) wrecked in the Netherlands in November-December 1985. Manuscript.
- Camphuysen, C.J. & Van Dijk, J. 1983. Zee- en kustvogels langs de Nederlandse kust, 1974-79. Limosa 56: 81-230.
- Camphuysen, C.J. & Van IJzendoorn, E. in prep.. Invasie en stranding van Middelste Jagers in najaar 1985. Dutch Birding.
- Christoleit, E. 1912. Mittlere Raubmöwen in Ostpreussen. Orn. Monatber. 20: 69-74.
- Cramp, S. & Simmons, K.E.L. 1983. The Birds of the Western Palearctic, 3. Oxford Univ. Press, Oxford.
- Danielsen, F., Durinck, J. & Skov, H. 1986. Biological and Environmental Conditions of the North Sea- Mapping of Conditions in the Danish Sector and the Wadden Sea with reference to Oil Spill Impact, Annex A: Atlas of Birds. Preliminary Determination of Areas Important to Water Birds with Assessment of Sensitivity to Oil Pollution. Maersk Olie og Gas A/S, Env. & Saf. Dept., Copenhagen.
- Dawson, I. & Allsopp, K. 1986. Recent reports (October 1985). Brit. Birds 79: 1-17.
- Gatcombe, J. 1880. Skuas off the Coasts of Devon and Cornwall. The Zoologist 1880: 21-22.
- Glutz, U.N. & Bauer, K.M. 1982. Handbuch der Vögel Mitteleuropas, 8/1 & 2. Akademische Verlagsgesellschaft, Wiesbaden.
- Gurney, J.H. 1880. Ornithological Notes from Lowestoft. The Zoologist 1880: 22-23.
- Haftorn, S. 1971. Norges Fugler. Univ. forl., Oslo.
- Jansen, F.H. 1981. De trek van de Grauwe Pijlstormvogel *Puffinus griseus* langs de Nederlandse kust. Limosa 54: 117-126.
- Kennedy, P.G., Ruttledge, R.F. & Scroope, C.F. 1954. The Birds of Ireland. Oliver & Boyd, Edinburgh.
- Kuschert, H. 1981. Das Vorkommen der Raubmöwen (*Stercorariidae*) auf Helgoland unter besonderer Berücksichtigung des Einfluges im Sommer 1979. Vogelwelt 102 (4): 121-132.

- Leopold, M.F. & Platteeuw, M. in press. Talrijk voorkomen van Jan van Genten *Sula bassana* bij Texel in de herfst: een reactie op de lokale voedselsituatie. Limosa.
- Lippens, L. & Wille, H. 1972. Atlas van de vogels in België en West-Europa. Utrecht.
- Maher, W.J. 1974. Ecology of Pomarine, Parasitic and Long-Tailed Jaegers in Northern-Alaska. Cooper Orn.Soc., Pacific Coast Avif. 37, Los Angeles.
- Mathew, M.A. 1880. Pomatorhine Skuas in the Bristol Channel. The Zoologist 1880:20-21.
- Meier, O.G. 1983. Raubmöwen *Stercorarius* auf Trischen von 1970 bis 1981. Seevögel 4 (4):65-66.
- Nelson, T.H. 1880a. Extraordinary Arrival of Skuas on the Yorkshire Coast. The Zoologist 1880:18-19.
- Nelson, T.H. 1880b. Pomatorhine Skua on the Durham and Yorkshire Coast. The Zoologist 1880:511.
- Nelson, T.H., Eagle Clarke, W. & Boyes, F. 1907. The Birds of Yorkshire. London.
- Oliver, P.J. & Davenport, D.L. 1970. Large passage of seabirds at Cap Griz Nez. Seabird Rep.2:16-24.
- Salomonsen, S. 1953. Fugletraekket og dets gæder. Munksgaard, København.
- Salomonsen, S. 1963. Oversigt over Danmarks Fugle. Munksgaard, København.
- Scheekerman, H.(ed.). 1985. De trek over zee gedurende de tweede helft van 1983. Club van Zeetrekwaarnemers, verslag no.26, Castricum.
- Schmid, U. & Grossman, A. 1985. Beobachtungen pelagischer Vogelarten vor Scharhorn im Herbst 1984. Seevögel 6(1):4-5 (foto's).
- Seitz, E. & Von Wicht, U. 1980. Der Einflug von Raubmöwen *Stercorarius* ins mitteleuropäische Binnenland im Spätsommer/Herbst 1976. Orn.Beob.77: 2-20.
- Smith, C. 1880. Pomatorhine Skuas in Somersetshire. The Zoologist 1880:19-20.
- Snouckaert van Schauburg, R.C.E.G.J. 1908. Avifauna Neerlandica; lijst der tot dusverre in Nederland in wilden staat waargenomen Vogelsoorten. Leeuwarden.
- Snouckaert van Schauburg, R.C.E.G.J. 1913. Ornithologie van Nederland. Cl.Ned.Vogelk., Jaarber.3:9-22.
- Taylor, G.K. & Reid, J.B. 1981. Earlier colony attendance by Guillemots and Razorbills. Scot.Birds 11: 173-180.
- Wallace, D.I.M. & Bourne, W.R.P. 1981. Seabird movements along the east coast of England. Brit.Birds 74:417-426.